

СКЛАДОВІ СТРУКТУРИ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Короткіх М.А.
Військова академія

На основі використання сучасних підходів до освіти та її розвитку в демократичному суспільстві розглядаються проблеми професіоналізації викладачів вищих військових навчальних закладів та їх педагогічної майстерності як важливої складової системи підготовки фахівців Збройних Сил України. Оволодіння педагогічної майстерності потребує значного досвіду роботи військових викладачів та розвитком у них спеціальних здібностей як індикатора високого рівня професійної діяльності. Особливу увагу приділено принципам формування педагогічної майстерності викладачів вищих військових навчальних закладів та складовим структурами їх педагогічної майстерності.

Ключові слова: освіта, вища військова освіта, система військової освіти, викладач вищого військового навчального закладу, педагогічна майстерність викладачів, професійна діяльність, професійна підготовка.

Постановка проблеми. Входження України до європейського освітнього простору вимагає підвищення якості кваліфікації викладачів вищих військових навчальних закладів. Планомірне, систематичне підвищення кваліфікації викладацьких кадрів являє собою головну проблему суспільного розвитку в контексті Болонського процесу і одне з найважливіших завдань освіти. Військова освіта, як одна із складових частин загальнодержавної системи освіти, повинна забезпечувати потреби держави і військових формувань у кваліфікованих військових кадрах і сприяти зміцненню обороноздатності держави відповідно до Конституції та законів України [1, с. 361].

Сучасний стан справ у державі визначає широку потребу у вихованні нового покоління свідомих громадян, патріотів нації, країни, в удосконаленні системи виховання, у тому числі військових кадрів. Сьогодні розвитку системи військової освіти ставить високі вимоги до професійних і особистісних якостей науково-педагогічного працівника. Одним з пріоритетних завдань вищих військових навчальних закладів є ставлення викладацьких кадрів до навчально-виховної, культурно-просвітницької та науково-дослідницької діяльності з високим рівнем педагогічної майстерності, з розвиненим творчим та інтелектуальним мисленням, військовою культурою, системою духовно-моральних цінностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні основи наукового розв'язання загальнодидактичних проблем навчання військовослужбовців строкової служби викладено в літературі з розвитку педагогічної науки та практики в Україні. Проблеми підготовки спеціалістів у військовій педагогіці розглядалися у працях О. В. Барбанціков, А. М. Зеленицький, Л. О. Кандибович, С. О. Кубицький, А. О. Ліготський, Є. Ю. Літвіновський, В. С. Маслов, М. І. Нецадим, П. В. Стефаненко, І. О. Хорев, В. В. Ягулов; концептуальні основи професійної підготовки майбутніх офіцерів досліджували В. П. Давидов, Л. М. Джигун, О. В. Діденко, В. Г. Кельбья, В. Я. Кікоть, І. А. Новак, В. А. Чернявський.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Питання сформованості педагогічної майстерності викладачів неодноразово розглядалося в працях сучасних вітчизняних науковців (І. Д. Бех, С. У. Гончаренко, І. А. Зязюн, Н. Г. Нічкало, С. О. Сисоєва, В. М. Теслюк, О. К. Бикова, І. Ф. Видрина, П. Г. Лузан, Л. М. Шовкун, В. В. Федорчук). Результати теоретичного аналізу науково-педагогічної літератури, емпіричного дослідження

формування педагогічної майстерності викладачів вищих військових навчальних закладів дозволили звернути увагу саме на принципи формування педагогічної майстерності викладачів вищих військових навчальних закладів та складових структур їх педагогічної майстерності.

Головною метою цієї роботи є розгляд принципів формування педагогічної майстерності викладачів вищих військових навчальних закладів та складових структури їх педагогічної майстерності.

Виклад основного матеріалу. У своїй діяльності науково-педагогічні кадри вищих військових навчальних закладів вирішують складне завдання щодо формування якостей особистості майбутнього військового фахівця. При цьому вирішується й низка специфічних педагогічних завдань. По-перше, підготовка кваліфікованих військових кадрів для різних напрямів діяльності силових відомств. Науково-технічний прогрес, що визначає безперервне ускладнення характеру військової праці в межах однієї професії, а також інтеграцію професій, висуває нові вимоги до підготовки кваліфікованих військових кадрів. По-друге, у вищих військових навчальних закладах забезпечується взаємозв'язок загальної вищої освіти з військовою. Поєднання навчання з військовою службою створює умови для формування й розвитку особистості майбутнього офіцера, який володіє активною життєвою позицією, високим рівнем загальної професійної компетентності тощо [8, с. 41].

В основу військової освіти покладено вирішення таких завдань:

- формування потреби в освіті, важливості суспільного інтересу до неї; розвиток творчої особистості, формування інноваційного мислення;
- глобальний характер освіти;
- створення фундаменту освіти на основі органічної і збалансованої єдності природничої, гуманітарної і військово-професійної складових освіти;
- гуманізація освіти;
- екологічна спрямованість освіти;
- інформатизація освіти;
- розробка сучасної дидактики різних рівнів освіти;
- запровадження сучасних технологій навчання;
- формування потреби в самостійному опануванні знань, у самоосвіті;
- всебічне матеріально-технічне та навчально-методичне забезпечення освіти відповідно до поставлених завдань і мети;
- перегляд ролі, функцій науково-педагогічного складу, організації його підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації [3, с. 11].

Педагогічна майстерність залежить від сукупності певних властивостей, якостей, здібностей, знань, навичок, умінь і досвіду, ставлень, цінностей. Оволодіння нею, її складовими потребує значного досвіду та роботи військових викладачів над собою.

До таких важливих властивостей педагогічної майстерності військових викладачів належать:

- гуманістична спрямованість (домінанта на розвитку учня; бачити особистість, відчувати, розуміти й допомагати; у кожній малій справі бачити велику мету; «виросувати» особистість через відкриття, а не насаджування; відповідати за свій вплив; відчувати моральне задоволення від розвитку учнів);

- професійна компетентність (комплекс знань з предмета, психології, педагогіки, методик; особистісна забарвленість знань; постійне оновлення знань);

- педагогічні здібності (комунікативні; перцептивні; динамізм; емоційна стабільність; оптимістичне прогнозування; креативність); педагогічна техніка (зовнішня і внутрішня) [4, с. 201].

Важливим є підхід дослідників до структури педагогічної майстерності.

І. А. Зязюн, аналізуючи думки В. О. Сухомлинського про знання й уміння педагога-майстра, не тільки доведені до ступеня майстерності, але й підняті до рівня мистецтва, виділив такі складові структури педагогічної майстерності:

- педагогічна спрямованість особистості вчителя: ціннісні орієнтації на себе, на засоби педагогічного впливу, на особистість вихованця і навчально-виховний колектив, на цілі педагогічної діяльності;

- професійне знання: знання предмета викладання, його методики, педагогіки і психології;

- здібності до педагогічної діяльності: комунікативні (повага до людей, доброзичливість, товариськість), перцептивні (професійна передбачуваність, емпатія, педагогічна інтуїція), динамічні (здатність до вольового впливу і логічного переконання), емоційно-почуттєві (здатність володіти собою і вибудовувати педагогічну дію на позитивних почуттях), оптимістичного прогнозування;

- педагогічна техніка (форма організації поведінки вчителя). Вона ґрунтується на двох групах умінь: умінь володіти собою (поставою, мімікою, жестами, пантомімікою), керувати емоційними станами (знямати зайве психічне напруження, викликати стани творчого самопочуття), техніки мови (дихання, голосотворення, дикція, темп мовлення); до другої групи належить вміння співпрацювати з кожним учнем і всім класом у процесі вирішення педагогічних завдань (дидактичних, організаторських, контактної взаємодії, стимулювання діяльності вихованців тощо). Проте система педагогічної підготовки у вищому навчальному закладі побудована в основному на традиційних технологіях навчання, що не сприяє підвищенню її ефективності та обмежує можливість повною мірою здійснювати індивідуальний підхід [2, с. 211].

В основі педагогічної майстерності викладачів вищих військових навчальних закладів лежить сукупність певних якостей, здібностей, знань, навичок, умінь і досвіду, ставлень, цінностей, наукового й педагогічного зростання, чіткості виокремлення та формулювання професійних завдань в навчальному процесі, творчої діяльності з узагальненням набутого та придбанням нового педагогічного досвіду у професійній діяльності. Оволодіння педагогічної майстерності потребує значного досвіду роботи військових викладачів та розвитком у них спеціальних здібностей як індикатора високого рівня професійної діяльності.

В умовах демократизації та гуманізації вищої освіти, реалізації особистісно-розвивального підходу до формування фахівця, особливої ваги набувають аспекти формування педагогічної майстерності викладачів вищих військових навчальних закладів. На формування педагогічної майстерності викладачів вищих військових навчальних закладів впливають такі принципи, як: мотивація; цілеспрямованість; комплексний підхід; інтегративність; наступність і неперервність; пріоритетність саморозвитку і самоосвіти (рис. 1).

При обґрунтуванні принципів враховувалися логічні основи теорії пізнання, закономірності психічного розвитку людини, особливості праці військових фахівців, різноманітні підходи до принципів навчання, виховання, організації військово-педагогічного процесу.

Зупинимось детальніше на принципах формування педагогічної майстерності викладачів вищих військових навчальних закладів, оскільки вони характеризуються певними особливостями реалізації.

Рис. 1. Складові структури педагогічної майстерності військових викладачів

Принцип мотивації – передбачає активізацію діяльності військового викладача до формування перспективних, внутрішньомотивованих дій, інтересів потреб, мотивів спрямованих на організацію професійної діяльності. Формування стійких інтересів до виконання функціональних обов'язків, соціальних перспектив, постійного професійного удосконалення, внутрішньообумовлену цілеспрямовану самореалізацію, почуття обов'язку та потреби у владі, схвалення поваги з боку колег та керівництва й одержанні високого соціального статусу, творчого ставлення до фахової діяльності спрямовану на перетворення себе в усіх відношеннях.

Принцип цілеспрямованість – передбачає забезпечення цілеспрямованості росту і формування професійної компетентності військових викладачів, практичної готовності до реалізації різних методів і форм роботи, цілеспрямованого керування підготовкою курсантів згідно мети і завдань їх підготовки, інтелектуальної фахової підготовленості до викладацької діяльності, професійного володіння військово-педагогічними технологіями навчання та виховання майбутніх офіцерів.

Принцип комплексного підходу – передбачає інтеграцію навчально-виховної та науково-методичної діяльності викладачів з метою всебічної підготовки курсантів, спрямованість виконання комплексної програми їх підготовки. Багатоаспектність та багатогранність навчально-виховного процесу на етапі професійної підготовки майбутніх фахівців.

Принцип інтегративності – передбачає інтеграцію тенденцій розвитку освіти, науково-технічного прогресу, технологій орієнтованих на реалізацію військово-педагогічних цілей навчання та виховання. Забезпечення теоретичної і практичної спрямованості як власно професійних, так і особистісних індивідуально-психологічних важливих якостей особистості. Підтримки впровадження інтеграційних тенденцій в системі вищої освіти для пізнання та освоєння предметних галузей і підготовки до професійної діяльності.

Принцип наступності і неперервності – передбачає забезпечення у процесі підготовки умов для врахування попереднього професійно важливого досвіду, здійснення наступності всіх етапів багаторівневого військово-педагогічного процесу. Надбання якісно нових перетворень на основі накопиченого досвіду та властивостей, новоутворень, вмінню професійніше здійснювати і реалізовувати свої надбання в навчальний процес. Накопиченню власних змін та переходу на більш якісний наступний рівень з врахуванням попереднього досвіду, що дозволяє ініціювати себе, як внутрішню складову саморозвитку і переходу на наступний щабель свого вдосконалення.

Принцип пріоритетності саморозвитку і самоосвіти – передбачає спрямованість процесу саморозвитку і самоосвіти на перетворення власних якостей у всіх відношеннях і новоутворення особистісних й професійно значущих характеристик для оволодіння нових знань, вмінь, навичок, рис та властивостей (у професійному, педагогічному, психічному, моральному, фізичному відношеннях). Формування необхідних умінь саморозвитку і самоосвіти для цілеспрямованої діяльності надбання в собі необхідних рис та якостей характеру для внутрішнього бажання виховати в собі необхідні для себе якості, які дозволять йому самореалізуватися.

Для формування педагогічної майстерності військових викладачів важливим елементом є розгляд її структури, як багатогранного утворення, яке складається з окремих структур, які тісно пов'язані між собою і перебувають у певних відношеннях один з одним. Новий тлумачний словник української мови подає поняття «структура» як: «Взаєморозміщення та взаємозв'язок складових частин цілого» [5, с. 461]. У філософському словнику «структуру» визначено як єдність стійких закономірних взаємозв'язків між елементами системи, а систему – як множину пов'язаних між собою елементів, що є певним цілісним утворенням [7, с. 345]. Структура є однією з істотних характеристик об'єкта, а пізнання структури об'єкта дозволяє розкрити його сутність [6, с. 96].

Виділимо наступні складові структури педагогічної майстерності викладачів вищих військових навчальних закладів:

– розвинене педагогічне мислення з логічністю і гнучкістю розумової діяльності для педагогічного передбачення навчального та виховного

процесу курсантів, здатності передбачення цих процесів в динаміці їх розвитку. Педагогічне мислення обумовлює: логічність і лаконічність мислення, оперативність і практичність, креативність і аргументованість суджень, творчість і гнучкість розуму, конструктивність і послідовність стратегій, глибину і самостійність розумової діяльності; гнучкість і самокритичність, креативність і оригінальність мислительних операцій; обґрунтованість і організованість у пізнавальній діяльності військових викладачів;

– професійна компетентність як сукупність знань та вмінь, практичних навичок, професійного досвіду, комплексу особистісних соціальних, військових, педагогічних, виховних, моральних, вольових, комунікативних, творчих, розумових, фізичних, креативних, вузько-спеціалізованих професійних якостей. Професійна компетентність орієнтована на неперервне самовдосконалення, саморозвиток та самоосвіту в військово-професійній діяльності;

– педагогічну вимогливість з чіткістю і змістовністю повноти: пояснення й виконання вимог законодавчих актів, що визначають статус і становище курсанта й офіцера; переконання і роз'яснення можливостей особистості, реальна допомога у розвитку здібностей військовослужбовців, доведення необхідності наполегливої й кропіткої праці в навчанні та вдосконаленні службової поведінки; справедливому ставленні до служби, навчання та статутної поведінки підлеглих; багатогранному та всебічному вихованні й вдосконаленні особистості підлеглих їх можливостей, віри в вдосконалення та військового вишкалу курсантів;

– педагогічний такт як професійно-етична характеристика військового викладача, його морально-культурна поведінка з військовослужбовцями. Тактовність викладача є одним із механізмів педагогічної культури, специфічної професійної якості вихователя, яка одночасно виступає важливою умовою підвищення ефективності навчально-виховної діяльності. Це фактор впливу характеру військових викладачів на курсантів, який неодмінно пов'язаний зі їх словом, розумом, почуттям. Педагогічний такт є важливою морально-психологічною характеристикою викладачів, яка пов'язана з їх мовною педагогічною культурою, військово-етичною поведінкою, професійною культурою, військово-педагогічною етикою тощо;

– педагогічна техніка майстерності впливу військових викладачів на навчально-виховний процес курсантів. Елемент взаємодії наставників на підлеглих, що дозволяє можливість якісного виконання поставлених завдань. Педагогічна техніка включає техніку виховного впливу, техніку навчального впливу, техніку переконання, техніку навчання, техніку виконання поставлених завдань. Вплив педагогічної техніки характеризує охоплення викладачем всіх складових навчально-виховної діяльності

Висновки і пропозиції. Педагогічна майстерність є комплексом властивостей та якостей особистості військових викладачів, що забезпечує високу професійну діяльність в освітньо-педагогічному процесі, залежить від рівня майстерності, підготовки, кваліфікації, творчій активності, особистісного розвитку, від цінностей офіцера у сфері педагогічного спілкування, вибору методів навчання і виховання військовослужбовців.

Список літератури:

1. Зелений В. І. Місце педагогічної культури у професійній діяльності офіцера внутрішніх військ МВС України / В. І. Зелений // Проблеми пенітенціарної теорії і практики. Бюлетень Київського інституту внутрішніх справ. – К. : КІВС, 2001. – № 6. – С. 360–362.
2. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність : Підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос [та ін.] ; за ред. І. А. Зязюна. – 3-тє вид., допов. і переробл. – К. : СПД Богданова А.М., 2008. – 376 с.
3. Нещадим М. І. Військова освіта України : історія, теорія, методологія, практика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / М. І. Нещадим ; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 2004. – 56 с.
4. Нещадим М. І. Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика: Монографія. – К., 2003. – 766 с.
5. Новий тлумачний словник української мови : в 3 т. – К. : Аконіт, 2008, – Т. 3. – 862 с.
6. Сердюк С. І. Формування готовності до лідерства майбутніх офіцерів державної прикордонної служби України : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Сердюк Сергій Іванович ; Національна академія державної прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького. – Хмельницький, 2009. – 205 с.
7. Філософський словник ; за ред. В. І. Шинкарука. – К. : Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1986. – 768 с.
8. Ягупов В. В. Загальнодидактичні основи навчання військовослужбовців строкової служби Збройних Сил України : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Ягупов Василь Васильович ; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 2002. – 432 с.

Коротких М.А.

Военная академия

СОСТАВЛЯЮЩИЕ СТРУКТУРЫ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО МАСТЕРСТВА ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ВЫСШИХ ВОЕННЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ**Аннотация**

На основе использования современных подходов к образованию и его развития в демократическом обществе рассматриваются проблемы профессионализации преподавателей высших военных учебных заведений и их педагогического мастерства как важной составляющей системы подготовки специалистов Вооруженных Сил Украины. Владение педагогического мастерства требует большого опыта работы военных преподавателей и развитием в них специальных способностей как индикатора высокого уровня профессиональной деятельности. Особое внимание уделено принципам формирования педагогического мастерства преподавателей высших военных учебных заведений и составляющим структуры их педагогического мастерства.

Ключевые слова: образование, высшее военное образование, система военного образования, преподаватель высшего военного учебного заведения, педагогическое мастерство преподавателей, профессиональная деятельность, профессиональная подготовка.

Korotkikh M.A.

Military Academy

COMPONENTS OF PEDAGOGICAL SKILLS OF TEACHERS OF EDUCATION ESTABLISHMENTS**Summary**

On the basis of modern approaches to education and its development in a democratic society the problems of professionalization teachers of schools and their pedagogical skills as an important component of the training system of the Armed Forces of Ukraine. Mastering pedagogical skills requires considerable military experience of teachers and the development of their special abilities as an indicator of the high level of professional activity. Particular attention is paid to the principles of formation of pedagogical skills of teachers of higher military educational institutions and composite structure their pedagogical skills.

Keywords: education, higher military education, military education system, teacher of higher military educational institutions, pedagogical skills of teachers, professional activities, professional training.